

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН МЕШКАНЦІВ ОДЕСИ
В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ 1941-1944 РОКІВ**

У статті розглядаються внесені війною зміни в повсякденне життя людей й існування міського населення під час окупації 1941-1944 років, психологічні та фізичні випробування пересічних українців, що є одним із головних чинників для створення насиченої історичної картини зазначеного періоду.

У роботі на основі архівних джерел, спогадів очевидці (зокрема, документів особистого характеру – мемуарів і щоденників осіб різного віку, соціального статусу й походження, – які висвітлюють історію з позиції окремої людини через її світосприйняття), тогочасної російськомовної періодики проаналізовано соціальні можливості одеситів; розглянуто ще маловивчені вітчизняними дослідниками проблеми працевлаштування як дорослих, так і неповнолітніх городян; заробітної платні, побуту, допомоги бідній частині населення, освітнього питання, дотримання правопорядку тощо.

Ключові слова: повсякденне життя, соціальні умови, окупаційний період, соціальна політика, способи виживання.

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ЖИТЕЛЕЙ ОДЕССЫ В
ПЕРИОД ОККУПАЦИИ 1941-1944 ГОДОВ**

В статье рассматриваются внесенные войной изменения в повседневную жизнь людей и существования городского населения во время оккупации 1941-1944 годов, психологические и физические испытания простых украинцев, что является одним из главных факторов для создания насыщенной исторической картины того времени.

В работе на основе архивных источников, воспоминаний очевидцев (в частности, документов личного характера – мемуаров и дневников лиц разного возраста, социального статуса и происхождения, – которые рассматривают историю с позиции отдельного человека через его мировосприятие), русскоязычной периодики того времени проанализировано социальные возможности одесситов; рассмотрено еще малоизученные отечественными исследователями проблемы трудоустройства как взрослых, так и несовершеннолетних горожан; заработной платы, быта, помощи бедной части населения, вопроса образования, поддержания правопорядка и т. д.

Ключевые слова: повседневная жизнь, социальные условия, оккупационный период, социальная политика, способы выживания.

**SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF CITIZENS OF ODESSA DURING THE
OCCUPATION OF 1941-1944**

In the article considers the changes, which are encourage by war in every day lives and existence of local people during occupation 1941-1944, psychological and physical trials of ordinary Ukrainians.

In the article, which is based on archival sources, memories of eyewitnesses, time of the Russian-language period analyzed social opportunities of odessites, which is one of the main factors to create a rich historical picture of the time. In this paper, based on archival sources, eyewitnesses (including documents of a personal nature - the memoirs and diaries of people of different ages, social status and origin - who are risen from the position of the history of the individual through his perception of the world), the Russian-language periodicals of the time analyzed social opportunities Odessites ; yet little-discussed problem of employment of domestic researchers both adults and young citizens; wage is, life, help poor people, education, law enforcement, etc.

Keywords: daily life, social conditions, occupation period, social policy, survival way.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом останнього десятиліття у вітчизняній історичній науці простежується відхід від ідеологічних засторог, жорстких меж державного замовлення, методологічних обмежень наукової діяльності, що сприяло зміщенню центра ваги з вивчення питань політичної, економічної історії на опрацювання проблем соціокультурного середовища, етноконфесійного життя, морально-психологічної сфери тощо. Наголошування саме на соціально-антропологічному вимірі розвитку українського суспільства зумовлений необхідністю повноцінно й усебічно реконструювати історію, потребою коригування

традиційних поглядів на відомі макроісторичні процеси та створення повної історичної картини, що містить і емоційні, і фактологічні чинники.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. На відміну від західної науки, переконливими представниками якої стали Томас Кунс, Макс Вебер, Отто Гінце, Теодор Зельдін, Райхард Зідер, Гвідо Хауманн та ін., вітчизняна наука відстає у дослідженні повсякденності. Певний внесок щодо теоретизації з різних проблем соціальної історії зробила російський історик Л. Рєпіна, підготувавши курс лекцій «Социальная история в историографии XX столетия» [1].

Піонер цього дослідницького сегменту – М. Коваль, який одним із перших в українській історіографії заклав наріжні методологічні основи соціальної історії. У своїх працях «Україна: 1939-1945: маловідомі і непрочитані сторінки історії» [2], «Друга світова війна і Велика Вітчизняна війни в історичній долі воєнного та повоєнного покоління народу України» [3] вчений викладає власні погляди на методологію дослідження подій війни, наполягає на відмові від ідеологічних штампів і стереотипів, оновленні термінологічного апарату, закликає до переосмислення ролі особистості в історії.

В. Стецкевич у праці «Воєнно-мобілізаційна кампанія в Україні у перший період війни (червень 1941 – липень 1942р.): Історіографія проблеми» [4] акцентовано підкреслює думку: в процесі історіописання воєн головну увагу треба зосереджувати не на описі подвигів героїв битв, військових операцій і бойових походів, а на вивченні долі простої людини в умовах війни, в центр уваги дослідників треба поставити людину (людність, спільноти, соціальні групи тощо). Іншими словами – вивчати війни з історико-антропоцентричних позицій.

О. Лисенко у статті «Тематика Другої світової війни на сторінках «Українського історичного журналу»: історіографічна ретроспектива на суспільно-політичному тлі» [5] визначає низку питань, що постають перед науковцями у розгляді соціальної проблематики:

- якими були обриси соціального проекту гітлерівців для окупованих територій і чи можна взагалі вести мову про нього у скільки-небудь оформленому вигляді;
- чи існувала соціальна еліта на зайнятих загарбниками землях України;
- які соціальні дивіденди отримували різні групи населення;
- в чому полягали відмінності соціальної політики у різних територіально-адміністративних утвореннях і статусу окремих соціальних груп.

М. Михайлуца у працях «Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Трансністрії (кінець 1930-1944 рр.)» [6], «Соціально-економічні аспекти буденного життя православного кліру в Трансністрії» [7], «Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939-1945)» [8] торує соціальні трансформації духовно-релігійної спільноти в роки Другої світової війни.

Внесені війною зміни в повсякденне життя мільйонів людей, існування міського та сільського населення під час окупації, психологічні та фізичні випробування пересічних українців стали предметом вивчення таких дослідників як В. Дудник, В. Удовика, О. Удада. Проблему повсякденного побуту киян та зміни в ньому з початком окупації дослідила Т. Заболотна у статті «Повсякденне життя киян в умовах нацистської окупації (вересень – грудень 1941р.)» [9].

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, соціально-економічні можливості міського населення Півдня України, зокрема мешканців Одеси, в період окупації залишаються ще маловивченими.

Для досягнення максимальної достовірності наукових результатів і вмотивованих висновків необхідно залучити широке коло варіативних джерел: архіви та альтернативні шляхи накопичення матеріалу – соціальний моніторинг, усні інтерв'ю, пошукова діяльність. Це дозволяє вести дослідницько-аналітичну роботу на базі документів, що мають різне походження, інформативну цінність, а також відображають різнобічність досліджуваних явищ.

Значною частиною джерельної бази дослідження соціально-економічного стану міського населення Півдня України в період окупації є неопубліковані джерела, що перебувають у фондах Державного архіву Одеської області (Ф. Р. – 5726, 4578, 4127, 4129, 4137, 4155, 4163, 4184, 4177, 4197, 2860, 2854, 3033, 3960, 2357, 2358, 2275, 2276 та ін.).

З-поміж опублікованих документів використано збірник німецьких архівних матеріалів (1942-1943) «Україна в Другій світовій війні у документах» [10], збірник документів і матеріалів «Німецько-фашистський режим на Україні» [11], документи і матеріали «Одесская область в Великой Отечественной войне 1941-194» [12].

До дослідження залучено тогочасну російськомовну періодику румунської окупації, а саме газети «Молва», «Одесская газета», що є досить цінним джерелом інформації про різні аспекти життєдіяльності підокупаційного соціуму.

За тематикою на сторінках цих газет розглядалися майже усі сфери людської діяльності: події в галузях політики, економіки, соціального життя населення, освіти, культури. У проблематиці переважали такі напрямки: в економіці – події на одеських підприємствах, заводах, на виробництві, у порту, питання стосовно забезпечення населення різного роду товарами і послугами. У соціальній сфері розглядалися проблеми допомоги бідній частині населення, працевлаштування, заробітної плати, пенсійного забезпечення, обслуговування радіомережею, тарифікація на різноманітні послуги; друкуються повідомлення стосовно надання великої кількості послуг: уроки з математики і фізики, лікарські послуги, курси гри на музичних інструментах, послуги фотоательє та машинописного бюро, повідомлення на зразок «купівля-продаж» тощо.

Специфічним видом писемних джерел є документи особистого характеру – мемуари й щоденники осіб різного віку, соціального статусу й походження. Вони висвітлюють історію з позиції окремої людини, через її світосприйняття.

Своїми спогадами про своє воєнне дитинство, юність поділились з нащадками Бекерський В. І., який народився в Одесі 14 лютого 1925 року, пережив окупацію міста разом із своєю родиною, після війни закінчив Одеський інженерно-будівельний інститут, багато років викладав в Одеській національній морській академії; Черкасов А. А. – у післявоєнні роки тривалий час працював журналістом; Щербіна Л. А. – вчений секретар Пушкінської комісії Будинку вчених; (Щербіна Л. А. Годы Великой Отечественной войны. Воспоминания об оккупации в Одессе. – Одесса, 2007.; Бекерский В. И. Мир и война. – Одесса, 2006; Черкасов А. А. Оккупация Одессы. Год 1941. Очерки. – Одесса, 2007).

Доцільною джерельною групою є різні види усних документів, зокрема, інтерв'ю.

Особливим видом джерел є документи зображального характеру, насамперед, фотографії, альбом художніх замальовок об'єктів, зруйнованих окупантами в м. Одесі.

Загалом, огляд джерельної бази дозволяє констатувати її достатню репрезентативність для створення комплексного дослідження соціально-економічного стану міського населення Півдня України в період окупації.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є спроба на основі архівних джерел, спогадів очевидців, тогочасної російськомовної періодици проаналізувати соціальні можливості населення Одеси у зазначений період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після реалізації плану, наміченого союзниками по війні проти СРСР у Тігіні (Бендерах) 30 серпня 1941 року Одеса стала центром губернаторства «Трансністрія», до якого увійшли вся Одеська область у тодішніх її адміністративних межах, західні райони Миколаївської та південні райони Вінницької областей й лівобережні придністровські райони МСРР.

Новими «господарями зразу ж було видано декілька постанов, якими окупаційна влада вимагала наведення порядку у місті, організації прибирання міських вулиць, дворів. До цих робіт залучалися усі працездатні мешканці міста. Але окупантів більше цікавили джерела збагачення, тому у декреті №3 наказувалось протягом 3-х днів колишнім директорам та керівникам підприємств надати до технічної секції муніципалітету відомості про підприємства, продукцію, стан будівель та обладнання [13].

Окупанти були зацікавлені у швидкому відновленні виробництва, для вирішення першочергового завдання – використання місцевих ресурсів для ведення переможної війни та апограбування. Зі збільшенням кількості відновлених заводів, фабрик виникла потреба у робочій силі. Муніципалітет відкривав курси з підготовки кадрів потрібних спеціальностей, які станом на 1943 рік закінчило понад 4,5 тис. Осіб за швацькою, бухгалтерською, машинописною підготовкою. За потребою місцевих заводів, фабрик, дрібних підприємств та кустарних майстерень індивідуально навчалось близько 7 тис. осіб [14]. Зауважимо, що місцеве населення залучалося саме на робітничі професії, натомість управлінський персонал запрошувався лише з Румунії та Німеччини.

Для надання послуг, пов'язаних з обслуговуванням (кухарі, вихователі дитячих садків тощо) перевага надавалась, по-перше, представникам молдавської, румунської національностей; по-друге, особам, які володіли румунською чи німецькою мовами.

До роботи на виробництві залучалися різні соціальні верстви: дорослі, діти, навіть інваліди. Переважно вони працювали на картонній фабриці, хіміко-корундовій, фасувальній, валізній тощо.

Намагаючись вплинути на робітників і службовців шляхом широкої пропагандистської акції румунська влада рекламувала свою політику соціальної допомоги населенню. Було оповіщено, що видаватиметься матеріальна допомога всім тим, хто отримував її за радянської влади, у такому ж обсязі. Виключалися лише персональні пенсії за революційні заслуги. У випадку смерті робітника чи службовця обіцялася допомога у розмірі трьохмісячного окладу. Аналогічна грошова допомога для обзаведення господарством передбачалася також для працівників, які одружилися та надали довідку про вінчання у церкві. Фактично ж ці обіцянки окупаційна адміністрація почала реалізовувати лише на початку 1944 року [15].

Періодично окупанти здійснювали пропагандистські заходи щодо заохочення працівників різних галузей. Так, у 1942 році губернатором було нагороджено грошовими преміями чиновників і робітників промисловості «Трансністрії»: робітників по 1 тис. марок з правом обміну на леї, а чиновників по 50 тис. лей [16]. Наступного, 1943 року, усі чиновники, службовці та робітники установ та підприємств лісової дирекції «Трансністрії» одержали святкові винагороди – загалом їм було видано близько 88 тис. марок [17].

Проте до створеної румунами біржі праці багато хто боявся й не хотів звертатись, оскільки звідти всіх відправляли на земляні та інші роботи. Юнаки просто наймалися чорноробітниками. За спогадами В. Бекерського, якому у 1941 році було 15 років, «праця чорноробітника в майстернях якщо і не була каторжною, то дуже наближувалася до цього [18].

Дехто підторгував на базарі. Вдавалися і до хитрощів, наприклад, молоді одесити, які вступали на курси з вивчення румунської, звільнялися від працевинності.

Незважаючи на те, що працювали всі – дорослі і діти – по всій території регіону у більшості родин панував голод. Однією з причин цього було те, що ще до окупації міста та його околиць, починаючи з восьмого серпня, коли Одесу оголосили у стані облоги, з міста розпочалося вивезення морем обладнання заводів, продуктів харчування (з 25 серпня у місті розпочала діяти карткова система постачання населення основними продуктами харчування: хлібом, м'ясом, жирами, крупами тощо). Те, що не встигли евакуювати, радянська влада намагалася знищити, тому вже у листопаді 1941 року багато одеських родин залишалось без продуктів. Батьки відправляли дітей до приміських селищ на пошуки картоплі, що залишилась на полях. Для багатьох підмерзла, м'яка, зморщена, солодка картопля стала найсмачнішою стравою. В. Бекерський згадував, що його родина по декілька дів нічого не їла через брак грошей та їжі [19].

Намагаючись привернути до себе різні верстви підокупаційного суспільства, влада закликала до співробітництва і середній прошарок населення. В Одесі працювала зуболікарська школа, в якій нараховувалось 590 студентів і 37 осіб викладацького складу. Умовою вступу до школи була середня освіта і вік – не молодше 18 років. Студенти користувалися пільгами, які полягали у безкоштовному лікуванні у всіх поліклініках міста.

Взагалі ситуація з освітою складалася в місті таким чином: на початку 1942 року в Одесі відкрився лицей при університеті [20]; у березні 1943 року у будівлі колишньої Маріїнської жіночої гімназії прийняв 400 дітей теоретичний змішаний (вчилися і хлопці, і дівчата) російський лицей, у якому працювала їдальня. В ній 57 учнів, які більш за всіх потребували матеріальної допомоги, снідали безкоштовно [21].

Відкривалися приватні школи, в яких, як правило, вчилися румунські, німецькі, молдавські діти.

Усі кроки окупаційної влади щодо освітнього питання припинились у листопаді 1943 року, коли до піддирекції освіти надійшла службова записка директора дирекції культури про закриття у Трансністрії всіх шкіл. У ній зазначалося, що «... всі навчальні і середні школи в Трансністрії, крім румунських, закриваються до нових розпоряджень. Викладацький склад спрямувати у розпорядження районів і сіл для використання їх на адміністративній і господарській роботі» [22]. Цей факт ще раз підтверджує загарбницький, експлуатаційний характер окупаційної влади, для якої не існувало поділу окупованого населення на дітей і дорослих, селян і міське населення, їх об'єднувало єдине призначення – бути майже безплатною робочою силою.

Простежується чітка тенденція заохочення румуно-, молдово-, німецькомовного населення, що свідчило про соціальну диференціацію. Відкривалися дитячі садки та школи, до яких запрошувалися в більшості діти вищезазначених національностей, абітурієнтам румунам і молдаванам надавалася перевага при вступі до університету в Одесі. За розпорядженням губернатора

«Трансністрії» 237 студентів румунської та молдавської національностей звільнялися від плати за навчання [23], а місцевим чиновникам надавалася 50-відсоткова знижка квартирної платні, платні за світло, воду та дрова [24].

Румунська мова та культура витісняла російську на другорядні позиції, а про українську культуру взагалі не йшлося. У повідомленні муніципалітету. Надрукованому у «Молві» за 13 березня 1943 рік наголошувалося, що різноманітні реклами, театральні афіші повинні мати тексти, надруковані румунською чи російською, розмір літер повинен бути одного розміру. Наказом №1 від 22 грудня 1942 року попереджалося: якщо російськомовний текст буде надрукований більшим шрифтом, ніж румунський – рекламу конфіскують, а типографів і художників буде віддано під суд.

Ставлення окупантів до місцевого населення як до низькосортної маси промовисто характеризують факти, пов'язані з реєстрацією шлюбів. Підґрунтям для Інструкції щодо реєстрації та розірвання шлюбів у губернаторстві стали умови, передбачені ст.108 Сімейного Кодексу УРСР: вікові норми (для жінок – 16 років, для чоловіків – 18), психічний стан, шлюби серед родичів тощо. Окупаційна адміністрація опрелюднила нововведення: румуни не мали права укладати шлюб з особами із місцевого російського населення; дозволялися шлюби державних чиновників з місцевими мешканцями тільки за умови, останні доведуть своє румунське походження [25].

Серйозно поставилася нова влада до питань дотримання правопорядку, особливо до покарання правопорушників. Поширеними правовими проблемами були – габіжництво, котрабанда, порушення правил дорожнього руху, теракти з боку підпільників, недотримання вимог цензури. Покарання було суворе, найчастіше долю правопорушників вирішував воєнопольовий суд. Вироком, як правило, було позбавлення волі до 10 років, розстріл. Для порушників дорожнього руху передбачалися штрафні санкції (від 10 до 20 РККС – для велосипедистів; від 50 до 100 РККС – для водіїв). Якщо правопорушники не підкорялися вимогам поліції, намагалися втекти, поліцейським було дозволено розстрілювати таких на місці.

Румунська влада жорстко контролювала діяльність підприємств харчування. По-перше, захищала своє здоров'я, а, по-друге, мабуть, керувалася принципом – «голодна людина – зла людина», що зовсім не було потрібне новій владі. У наказі №86 підкреслювалося: «Ст.1. Всі власники підприємств, в яких виготовляються різні харчові продукти, зобов'язані вживати тільки свіжі продукти найкращої якості. Категорично забороняється примішувати до продуктів отруйні речовини з метою збільшити кількість продуктів чи надати їм кращу схоронність» [26]. Вимогою до власників ресторанів та їдалень було введення чергових обідів, що склалися з двох блюд та хліба, порції повинні були бути достатньо великими. Існувала цінова політика – блюда мали відпускатись з максимальним прибутком 30 відсотків.

Для родин, які зазнавали голод та поневіряння, існував так званий «кружковий збір» - благодійні заходи, для яких збиралися кошти на підтримку таких родин. Існувала благодійна «воєнна кухня», кухні при церквах та релігійних громадах, де роздавалися обіди для бідних та сиріт.

Прикладом грабіжницької політики стало оподаткування окупованого населення. Спочатку, за постановою №621/943 податок на прибутки складав 60 відсотків, потім, вважаючи, «що цей податок замалий відносно до життєвого рівня», його підняли до 70 відсотків [27].

Висновки. Отже, в умовах війни соціальні можливості, способи виживання, самореалізація місцевого населення були обмеженими законими окупаційної адміністрації, проте, можливості представників окупаційної системи були широкими, захищеними і витікали з визначеного ними ж «права окупанта».

Література

1. Репина Л.П. Социальная история в историографии XX столетия: курс лекций / Л.П. Репина. – М.: РАН, Ин-т всеобщей истории: Саратов. госуд. унив. им. Н.Т.Чернышевского, 2001. – 130 с.
2. Коваль М.В. Україна: 1939-1945: маловідомі і непрочитані сторінки історії / М.В.Коваль. – К.: Вища школа, 1995. – 194 с.
3. Коваль М.В. Друга світова і Велика Вітчизняна війни в історичній долі воєнного та повоєнного покоління народу України// Друга світова війна і Україна: матер. наук. конф., 27-28 квіт. 2006 р. – К.: НАН України, 1996. – С. 4-17.

4. Стецкевич В. Воєнно-мобілізаційна кампанія в Україні у період війни (червень 1941 – липень 1942р.): історіографія проблеми: монографія. – Кривий Ріг: Видавничий центр КТУ, 2009. – 367 с.
 5. Лисенко О.Є. Тематика Другої світової війни на сторінках «Українського історичного журналу»: історіографічна ретроспектива на суспільно-політичному тлі / О.Є.Лисенко // Український історичний журнал. – 2007. – №6. – С. 119-142.
 6. Михайлуца М.І. Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Трансністрії (кінець 1930-1944 рр.) / М. І. Михайлуца. – Одеса, 2006. – С. 112-114.
 7. Михайлуца М.І. Соціально-економічні аспекти буденного життя православного клірку в Трансністрії / М. І. Михайлуца //Сторінки воєнної історії України. – К., 2006. – Вип. 10. – Ч. 1. – С. 413-425.
 8. Михайлуца М. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939-1945) / М. Михайлуца. – Одеса: Вид-во «ВМВ», 2008. – 392 с.
 9. Заболотна Т. Повсякденне життя киян в умовах нацистської окупації (вересень-грудень 1941 р.) / Т. Заболотна // Український історичний журнал. – 2007. - №5. – С. 107-116.
 10. Україна в Другій світовій війні у документах. – К.: Держполітвидав УРСР, 1964.
 11. Німецько-фашистський режим на Україні: Зб. Док. І мат. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963.
 12. Одесская область в Великой Отечественной войне 1941-1945. Сб. Документов и материалов. Одесса.: Маяк. – 1970. – 388 с.
 13. Одесская газета. – 1941. – 2 ноября.
 14. Молва. – 1943. – 26 февраля.
 15. ЦДАГО України. Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 917.
 16. Молва. – 1943. – 10 января.
 17. Молва. – 1943. – 10 января.
 18. Бекерский В.И. Мир и война. Т.2 – Одесса, 2007. – С. 36.
 19. Там само. – С. 67.
 20. Там само. – С. 82.
 21. Молва. – 1943. – 13 марта.
 22. Одесская область в Великой Отечественной войне 1941-1945. Сб. Документов и материалов. – Одесса: Маяк, 1970. – С. 170.
 23. ДАОО. Ф. Р. – 7355, оп. 1, спр. 1, арк. 87.
 24. ДАОО. Ф. Р. – 5726, оп. 1, спр. 1, арк. 24.
 25. ДАОО. Ф. Р. – 1103, оп. 11, спр. 11, арк. 96.
 26. ДАОО. Ф. Р. – 7011, оп. 1, спр. 4, арк. 136.
 27. ДАОО. Ф. Р. – 2000, оп. 3, спр. 23, арк. 15
-
1. Реру`на L.P. Socy`al`naya y`story`ya v y`story`ografy`y` XX stolety`ya: kurs lekcy`j / L. P. Реру`на. – М.: RAN, Y`n-t vseobshhej y`story`y`: Saratov. gosud. uny`v. Y`m. N.T. Chernyshevskogo, 2001. – 130 s.
 2. Koval` M.V. Ukrayina: 1939-1945: malovidomi i neprochy`tani storinky` istoriyi / M. V. Koval`. – К.: Vy`shha shkola, 1995. – 194 s.
 3. Koval` M.V. Druga svitova i Vely`ka Vitchy`znyana vijny` v istory`chnij doli voyennogo ta povoyennogo pokolin` narodu Ukrayiny`// Druga svitova vijna i Ukrayina: mater. Nauk. Konf., 27-28 kvit. 2006r. – К.: NAN Ukrayiny`, 1996. – S. 4-17.
 4. Steczkevych V. Voyenno-mobilizacijna kampaniya v Ukrayini u period vijny` (cherven` 1941 – ly`pen` 1942r.): istoriografiya problemy`. Monografiya. – Kry`vy`j Rig: Vy`davny`chy`j centr KТУ, 2009. – 367 s.
 5. Ly`senko O.Ye. Tematy`ka Drugoyi svitovoyi vijny` na storinkax «Ukrayins`kogo istory`chnogo zhurnalu»: istoriografichna retrospekty`va na suspil`no-polity`chnomu tli / O. Ye. Ly`senko // Ukrayins`ky`j istory`chny`j zhurnal. – 2007. - #6. – S. 119-142.
 6. My`xajlucza M.I. Religijna polity`ka rumuns`koyi okupacijnoyi vlady` v Pivdennij Bessarabiyi i Transnistriyi (kinecz` 1930-1944 rr.) / M. I. My`xajlucza. – Одеса, 2006. – S. 112-114.
 7. My`xajlucza M.I. Social`no-ekonomichni aspekty` budennogo zhy`ttya pravoslavnogo klirku v Transnistriyi / M. I. My`xajlucza //Storinky` voyennoyi istoriyi Ukrayiny`. – К., 2006. – Vy`p. 10. – Ch. 1. – S. 413-425.

8. My`xajlucza M. Pravoslavna cerkva na Pivdni Ukrainy` v roky` Drugoyi svitovoyi vijny` (1939-1945) / M. My`xajlucza. – Odesa: Vy`d-vo «VMV», 2008. – 392 s.
9. Zabolotna T. Povsyakdenne zhy`ttya ky`yan v umovax nacy`sts`koyi okupaciyi (veresen`-gruden` 1941 r.) / T. Zabolotna // Ukrainins`ky`j istory`chny`j zhurnal. – 2007. - #5. – S. 107-116.
10. Ukraina v Drugij svitovij vijni u dokumentax. – K.: Derzhpolitvy`dav URSR, 1964.
11. Nimecz`ko-fashy`sts`ky`j rezhy`m na Ukraini: Zb. Dok. I mat. – K.: Derzhpolitvy`dav URSR, 1963.
12. Odesskaya oblast` v Vely`koj Otechestvennoj vojne 1941-1945. Sb. Dokumentov y` matery`alov. Odessa.: Mayak. – 1970. – 388 s.
13. Odesskaya gazeta. – 1941. – 2 noyabrya.
14. Molva. – 1943. – 26 fevralya.
15. CzDAGO Ukrainy`. F. 1. – Op. 23. – Spr. 917.
16. Molva. – 1943. – 10 yanvarya.
17. Molva. – 1943. - 10 yanvarya.
18. Bekersky`j V.Y`. My`r y` vojna. T.2 – Odessa, 2007. – S. 36.
19. Tam samo. – S. 67.
20. Tam samo. – S. 82.
21. Molva. – 1943. – 13 marta.
22. Odesskaya oblast` v Vely`koj Otechestvennoj vojne 1941-1945. Sb. Dokumentov y` matery`alov. – Odessa: Mayak, 1970. – S. 170.
23. DAOO. F. R. – 7355, op. 1, spr. 1, ark. 87.
24. DAOO. F. R. – 5726, op. 1, spr. 1, ark. 24.
25. DAOO. F. R. – 1103, op. 11, spr. 11, ark. 96.
26. DAOO. F. R. – 7011, op. 1, spr. 4, ark. 136.
27. DAOO. F. R. – 2000, op. 3, spr. 23, ark. 155.

Рецензент: Кязимова Г.Х., к. істор.н., доцент Одеського національного морського університету

16.06.2014

УДК 94 (477) «1917/1918»

Стрілець Василь

ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОГО СТАТУСУ УКРАЇНИ В ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ СОЦІАЛІСТІВ-ФЕДЕРАЛІСТІВ ЗА ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 – КВІТЕНЬ 1918 РР.)

У статті розглядаються ідеологічні підходи Української партії соціалістів-федералістів до питання політичного статусу України в період Центральної Ради. Прослідковано відстоювання партією ідеї перетворення Росії на федерацію рівноправних автономних національно-територіальних одиниць. Показано, що істотних зрушень така позиція УПСФ протягом зазначеного періоду не зазнала, хоча непоступливість російського громадянства в українському питанні зумовили незначну еволюцію підходів партії, що проявилось в підтримці ідеї зверхності Українських Установчих Зборів над Всеросійськими Установчими Зборами у визначенні політичного статусу України. Вказано, що проголошену IV Універсалом Центральної Ради незалежність Української Народної Республіки (УНР) соціалісти-федералісти сприйняли лише як засіб нейтралізації політики більшовиків. Зазначено, що істотні зрушення в партійній ідеології щодо відповідного питання відбулися лише після поразки УНР, коли був перекреслений соціалістичний напрям розвитку незалежної України.

Ключові слова: Українська партія соціалістів-федералістів, Центральна Рада, політичний статус України, Всеросійські Установчі Збори, Українські Установчі Збори, самостійники, більшовики.